

Høgskolen i Telemark

SLUTTEKSAMEN

2107 Folkedikting og folkekultur

27. 05.2009

Tid:	5 timer
Målform:	Valgfri
Sidetall:	26 s.
Hjelpemiddel:	Ingen
Merknader:	Svar på én av de to oppgavene
Vedlegg:	"Riddar Valivan", "Lillebror og storebror", "Sankt Göran och draken", "Smeden som de ikke torde slippe inn i helvete", "Kari Trestakk", "Marmælen varsler uvær", "Deildegasten", "Guldhornet", "Liti Kjersti" (23 s.)

Eksamensresultata blir offentliggjort på nettet, via Studentweb. Passordet til Studentweb er det samme som du før har fått til Arena. I tillegg finner du eksamensresultatslister på utsiden av eksamenskontoret, men da trenger du kandidatnummeret ditt, så du bør notere dette på en lapp og legge den i lommeboka.

Avdeling for allmenne fag

Svar på én av følgende to oppgaver:

BOKMÅL

ENTEN

Sammenlign to av folkediktningsheltene i de vedlagte tekstene med vekt på karaktertegning og prosjekter.

Valivan i "Riddar Valivan"

Lillebror i "Lillebror og storebror"

Sankt Göran i "Sankt Göran och draken"

Smeden i "Smeden som de ikke torde slippe inn i helvete"

Kari Trestakk i "Kari Trestakk"

ELLER

Drøft forholdet mellom mennesker og naturvetter med utgangspunkt i følgende tekster:

"Marmælen varsler uvær"

"Deildegasten"

"Guldhornet"

"Liti Kjersti"

NYNORSK

Svar på ei av dei følgjande to oppgåvene:

ANTEN

Samanlikn to av folkediktningsheltane i dei vedlagde tekstane med vekt på karakterteikning og prosjekt.

Valivan i "Riddar Valivan"

Lillebror i "Lillebror og storebror"

Sankt Göran i "Sankt Göran och draken"

Smeden i "Smeden som de ikke torde slippe inn i helvete"

Kari Trestakk i "Kari trestakk"

ELLER

Drøft tilhøvet mellom menneske og naturvette med utgangspunkt i tekstane som følgjer:

”Marmælen varsler uvær”

”Deildegasten”

”Guldhornet”

”Liti Kjersti”

RIDDAR VALIVAN

Der bur ei jomfru her uti vår by,
det er 'kje anna gullet, ho mune sy.
— Men Valivan sigler årle.

Der bur ei jomfru oppå vårt land,
og ho er så stolt og belevand.

Der belar kongen og kongens menn,
ingen så ville ho hava av dem.

Valivan let seg byggje eit skip,
der var ikkje slikt i det heile kongerike.

Og Valivan let sitt håret vekse,
så lokkane hekk ned over hans akster.

Og Valivan lånte seg saks og skjære,
så let han seg jomfruklede gjera.

Og Valivan gjorde seg jomfruskrud,
så let han seg leie som han var brur.

Og Valivan kom i stolt Margjits gård,
han klappa på døri med fingrane små.

Han klappa på døri med fingrane små:
«Statt opp stolt Margjit, skrei lokunn' ifrå!»

«Å ingen så hev'e eg stemne sett,
og ingen så lukkar eg inn om nott!»

«Å kjære stolt Margjit, du lukkar vel opp,
eg er ei jomfru, likeeins som du!»

Stolt Margjit drog på seg stakken blå,
så skreidde ho lokene til og ifrå.

Så sette ho honom på forfylte skrin,
og skjenkte både med mjød og vin.

Ho sette honom på forfylte stol,
så drog ho av han både sokkar og skor.

«Og er du ei jomfru likeeins som meg,
så gjerne må du liggje hjå meg!»

«Slett ikkje må eg liggje hjå deg,
men eit stykke på vegen du fylgjer meg!»

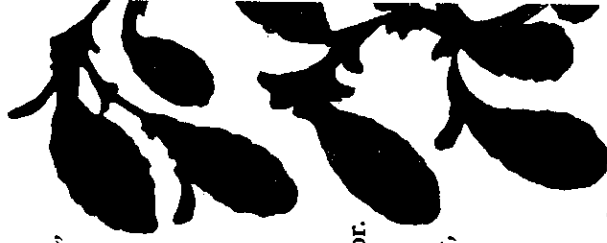
Stolt Margjit gjeng føre, dreg silke jamt med jord,
Valivan gjekk etter, så hjarteleg han lo:

«No gjeng'e me her to jomfruer fin',
kven er det som leikar i hugen din?»

«Å Olav opp i bygdi, honom kunne eg få,
men Valivan må eg aldri sjå.

Å Olav oppå None han er no så kvass,
men Valivan stend i mitt hjarta så fast!»

Men som dei kom seg i rosens lid,
då for ho stolt Margjit til å finnast i:

«Eg tykkjer så vondt om dei borni små,
eg skreidde att loka og reiste ifrå.»

«Å, det ser eg på dine bringer små,
at du hev aldri lagt borni på.

Det ser eg på dine kinn så raud',
du hev aldri lide barnenaud!»

«Eg tykkjer du er i stigi så stor,
som du skulle vera ein riddare god!»

«Og derfor er eg i stigi så stor,
eg hev meg så breitt eit skipabord!»

«Eg tykkjer du er i dine augo slik,
som du skulle vera ein riddare rik.

Kva var det eg høyrde som singla,
som karmanns brynjene ringlar?»

«Det var 'kje karmanns brynjene blå,
det var mine nyklar, store og små!»

Så gav han henne av mjøden som rann,
stolt Margjit ho sovna i Valivans fang.

Valivan tok Margjit oppå sin arm,
så bar han henne på skipet fram.

Ho sov uti dagar og netter to,
tredje dagen då sov ho endå.

Han klappa hennes kinn så raud:
«Søv du no lenger, så er du daud!»

Han klappa henne på kinn så kvit:
«Søv du no lenger, så er du lik!»

Stolt Margjit ho vakna og kringom seg såg,
det var 'kje anna sjøen og himmelen blå.

Stolt Margjit ho stytte opp stakken blå,
ville hoppe i sjøen og bylgjune då.

Men Valivan var i sine fingrane sterk,
han nappa henne att i silkeserk.

«Når skal eg koma heim til min faders land,
eg hev der så mange raudegullband?»

«Du kjem ikkje heim til din faders land,
før du får ein son som sigle kan!»

«Når skal eg koma heim til min moders gård,
eg hev der så mykje silke og mår?»

«Du kjem ikkje heim til din moders gård,
før du får ei dotter med ljosgult hår!»

«Og no hev du ført meg så svikefullt fram,
no vil eg vita ditt riddarnamn!»

«Mitt riddarnamn det er ikkje vant,
det er meg dei kallar herr Valivan!»

«Og er du no unge herr Valivan du,
det er han som stend' så hardt i min hug!»
– Men Valivan sigler årte.

[BIN: 2521]

Storebror og Lillebror. Den farlege møya

(fleire alternative titlar)

Oppskrift 1840-årene av L.M.Landstad etter Ole Glosimot, Seljord, Telemark .

1. Store=Bror tala te Lillebroder sin
æg veit mæg ei Jomfru saa fager aa saa fin
- Du æ den, du æ den eg hæv tvinga i min Ungdom.-
2. Storbror han rie sæg te høge Valans Bro
Aa der gjæk tolv Par Quænnar i bare Kjæmpeblo
Du æ den-
3. Store=Bror han snudde sin Gangar aa rei heim
Men Lillebror han rei Vægen like fram.
4. Aa dæ va stor Vanære, aa ændaa større Skaam
Aa rie ut paa Vægin, aa inkje rie fram.
5. Lillebror han rie sæg te høge Valans Port,
tæt utta fe Porten tri blanke Svær der sto.
6. Gjære dæ va utaf blanke Kjæmpesvær
et Kjæmpehovu sto der paa Odden utaf kver.
7. Porten va besæt utaf Stængar aa Spjut,
men Lillebror han høgge dei i mangje Stykkji ut.
8. Lillebror han rei sæg i høge Valands Gaar,
aa dær va fleire Kjæmpur, æn Lillebror ha Haar.
9. Aa Jomfrua ho utaf Vindøie saag:
"Haat æ dæ fe ein galen Gut, som hæl i Kongjens Gaar?".
10. Æg æ no ingjin gælen Gut, om du no seie saa
Æg æ din kjære Fæstermand som du maa lite paa.
11. Jomfrua lettar paa Skarlagen rød,
hor æ no alle Kjæmpur, min Far gjæve Brød?.
12. Neppe dei or utaf Munden va talt
før tolv hundre tusind Kjæmpur kring Lillebroder sat.
13. Lillebror han kasta sin Hanska mot Jor:
I mæg sko de finna en trugin Stalbror.
14. Lillebror han kasta sin Hanske mot Mark
I mæg sko de finna ein Gut, som æ stærk.
15. Aa Lillebror han snudde sin Gangar omkring,
tolv hundre tusind Kjæmpur slo han uti ein Ring.
16. Aa Lillebror han gjæk i Kjæmpestogo ind
der va alle Kjæmpur ret som forstyrra Svin.
17. Lillebror ha sæg ein Gangare spak,
han tog den skjønne Jomfru aa sætte paa has Bak.
18. Men som at dei kjæme i grønne Rosenslund

der lyster Lillebror at gvile sæg ei lite Stund.

19. Aa høre du Lillebror, du sov inkje saa hart
æg synes at æg høirer min Faders Hestefart.
20. Æg høirer min Faders forgjyllande Luur,
den hæv kje vore blaasen si Mor ho va Brur.
21. Aa synes du, du høirer din Faders Hestefart,
men om me kjæme i Dysten, du næmner ei mit Navn.
22. Den fyste dysten at dei tisammen red
Jomfruens ældste Bror dat dau te Jore ned.
23. Den andre dysten dei tesammen drog
Jomfruens yngste Bror dat dau ne te Jor.
24. Aa høire du Lillebror, du steller no dit Svær
min kjære yngste Bror va ei den dauen vær.
25. Den yngste Broer æg kje agtar fe eit Haar
din gamle graa Far sko same dauen faae.
26. Lillebror rie sæg te Storebroders Gaar,
der sto honoms Mor mæ utslæje Haar.
27. Aa høir no Lillebror, hot eg no spørjer dæg,
hor hæve du fængi den yndige Viv?
28. Aa den hæv æg tækje alt uti Kongjens Gaar
mæ stærkere Magt, haa mæ Jøn aa mæ Staal.
29. Aa høre du Storebror, du hente mæg ein Præst
aa du gamle Mor, sko bye Folkje te Gjæst.
30. Aa du mi ældste Syster, du reie mæg ein Seng
aa du mi yngste Syster, du læggje mæg i den.
31. Aa honoms ældste Syster ho redde honoms Seng
men ho la deri Gift, fe at ho va honom slem.
32. Den andre dags Morgon før dagen den blei ljøs
daa laag der tri Lik uti Storebroers Gaar.
33. Den eine Lillebror, den andre honoms Mø,
aa honoms gamle Mor utaf Sorig va dø.
du æ den, du æ den, mæg hæv tvinga i min Ungdom.

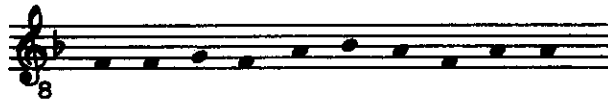
Ekstra opplysninger

SANKT GÖRAN OCH DRAKEN

TSB B 10

A

KB Vs 3:4 nr 240 B. Uppskrift av okänd proveniens från decennierna kring 1500-talets mitt (jfr Jonsson I, s. 129–133). Tryckt i DgF II, s. 563–565 och i GAB anm., s. 402–403.

- 1 Loffuat warde jomfrv maria
och henne welsignade son
jack uill eder en viso at queda
hon är giordt om riddar *sancte orrian*
- 2 Maria honom riddare giorde
han skulle [---]
- 3 Diefful [---] siell
mijn herre han får tees mijne
- 4 För then stadh ther ligher en siö
han är kringh murat medh stener
vtij then siö then drache boor
han [är] then staden till mena
- 5 Drachan han är såå ondhe van
hvar dagh vill han haffua sina födha
folck och fää han alt förtärer
han ligher then stade[n] [---]
- 6 Alle the hans andhe kenna [---]
the bliffue strax död[he]
han haffuer så lenge på then staden blest
thet stadhen ligger halft parten i ödhe.

- 7 Thee borgare gange sigh uppå råd
huadh [the] skulle giffua honom til födha
hvar dagh williom ui honom ena meniskia vissa
så matte vårt lifff forlengia
- 8 Thet hende thet gick så snart om kringh
till konunghx dotter aff alla
the borgare ginge sig alt for thet [---]
- 9 [---] geffua
heller vij skolom brytta then hårda mur
och kasta bårt stockar och stentar
- 10 Hören i mine kere borgare
i äre minne kiere godhe uenner
gull och silff penningh er ther
thet vill [jack] för mina dotter giffua

Titel: Om RIDDAR S. Orian.

Melodianmärkning

Det är troligt att ms, som här återges i facsimil, är et slags melodiangivelse snarare än ett fragment av ei

fullständig mel. Vid transkriptionen har mel. setts som Mariavisa i 6:e kyrkotonarten (med en hypotetisk C-klav på 4:e linjen).

Textanmärkning

Ms utgörs av tre små fragment; klamrar ovan utmärker textförluster. Saknar strofnr.

- 1:4 sancte ms ev. sancto
 3:2 mijne ms ev. mijnne
 5:3 före folck står k
 5:4 stade[n] av n syns endast en stapel
 6:2 död[he] av h syns ännu en del, e utplånat
 7:1 råd[h] ändrat från rådhet

- 7:3 huar ms snarast huad; före dagh står dagh samt ytterligare ett par bokstäver (gh) överstrukna
 7:4 forlengia svårtolkade ändringar i ordet
 10:2 äre ms ev. ären

Utgivarna av DgF och GAB har möjligen sett ms i bättre skick än det nuvarande; detta förhållande kan ligga bakom följande läsningar i dessa utgåvor:

- 3:1 Dieffuellen f[år så många] sielle, (klammer enligt DgF och GAB)
 5:4 staden
 6:2 dödhe
 10:2 ären

B

KB Vs 22 (KB:s visbok i 16:o), s. 169–[174]. Uppskrift från 1590-talet eller de första åren av 1600-talet, sannolikt från västra Uppland, östra Västmanland eller Gästrikland (jfr Jonsson I, s. 165–174). Tryckt i DgF II, s. 563–568, GAB anm., s. 403–405 och i 1500- och 1600-talens visböcker II, s. 103–106.

- 1 Loffuat wari gud fader vdi himmelrijk
 Och hans welsignade son
 Iag will eder en wijsa queda.
 Hon är giordt af Riddar Sancte Iören.
- 2 Wår herre han talade til Riddar Sancte Iören
 Du skalt mitt erande vthrijda
 Till Babylon then store stadh
 Moott dragen skal tu strida.
- 3 Then staden är både breder och lång
 Och bor en konung der inne
 Diefuulen får så många sieler
 Iag får helftene mindre.
- 4 Ten konungen eger en datter så karsk
 Alt them til lycka och helsa
 Then Iungfrw är både skäär och reen
 Ifrån draken skalttu henne frelsa.
- 5 Alt wid then staden der ligger en siö
 Han är kringmurat medh stenar
 Alt vdi den siö then draken boor
 Han är then staden till meene.
- 6 Alt i dhen siön then draken boor
 Han är then staden till mene
 Fålk och fää förtärer han
 Så må han then staden vthöda.
- 7 Han går sig för staden vp
 Han blåser sin Anda så fule
 Alle the hans anda kenne få
 Då blifua the alla dödha.
- 8 Alle the hans anda kenna fåå
 Då blifua the alle dödha
 Han hafuer så lenge med them öodt
 Then staden ligger halfuer i ödhe.
- 9 Konungen i staden war,
 Han gaf der itt gått råd[h]
 Att hwar dag honom en menniskia gifua
 Så få wij thes lenger lefue.
- 10 På thet sidzsta hende thet så
 At thet på konungens datter mände falla
 The bångare ginge för slothet vp
 Och konungens datter vthkalla.
- 11 Konung holt thet tu hafuer låfuat
 Och gör oss icke till meene
 Eller wij bryte then tiocke mur
 Och kastom stockar frå stenar.
- 12 Höre i mijne kiere borgare
 I äre mijne gode wenner
 Guld sölf och peningar
 Det will iag gifue för henne.
- 13 Han böd och vth sitt rijke halfft
 Han wille thet gerne gifue
 The borgare sade nej
 Ty våre barn wille gerne lefua.
- 14 Hörer tu mijn datter kiere
 Du skalt till draken gåå
 Iag hade tig achtet en konge son
 Och icke den draken tilhånda.

Smeden som de ikke torde slippe inn i helvete

Engang i de dager da Vårherre og St. Peder gikk og vandret på jorden, kom de til en smed. Han hadde gjort kontrakt med fanden om at han skulle høre ham til om syv år, imot at han den tiden skulle være mester over alle mestere i smedkunst; og den kontrakten hadde både han og fanden skrevet navnet sitt under. Derfor hadde han også satt med store bokstaver over smiedøren: «Her bor mersteren over alle mestere!»

Da Vårherre kom og fikk se det, gikk han inn.

«Hvem er du?» sa han til smeden.

«Les over døra,» svarte smeden; «men kanskje du ikke kan lese skrift, så får du vente til det kommer en som kan hjelpe deg.»

Før Vårherre fikk svart ham, kom det en mann med en hest, som han ba smeden sko for seg.

«Kunne ikke jeg få lov å sko den,» sa Vårherre.

«Du kan prøve,» sa smeden; «galere kan du nå ikke få gjort det, enn jeg kan få det riktig igjen.»

Vårherre gikk da ut og tok det ene forbenet av hesten, la det i smieavlen og gjorde skoen gloende, så kveste han haker og grev, og neide sømmene, og så satte han benet helt og holdent på hesten igjen; da han var ferdig med det, tok han av det andre forbenet og gjorde like ens; da han hadde satt på igjen det og så, tok han bakbena, først det høyre, så det venstre, la dem i avlen, gjorde skoen gloende, kveste haker og grev og neide sømmene, og satte så benet på hesten igjen.

Imens sto smeden og så på ham. «Du er ikke så dårlig smed enda du,» sa han.

«Synes du det,» sa Vårherre.

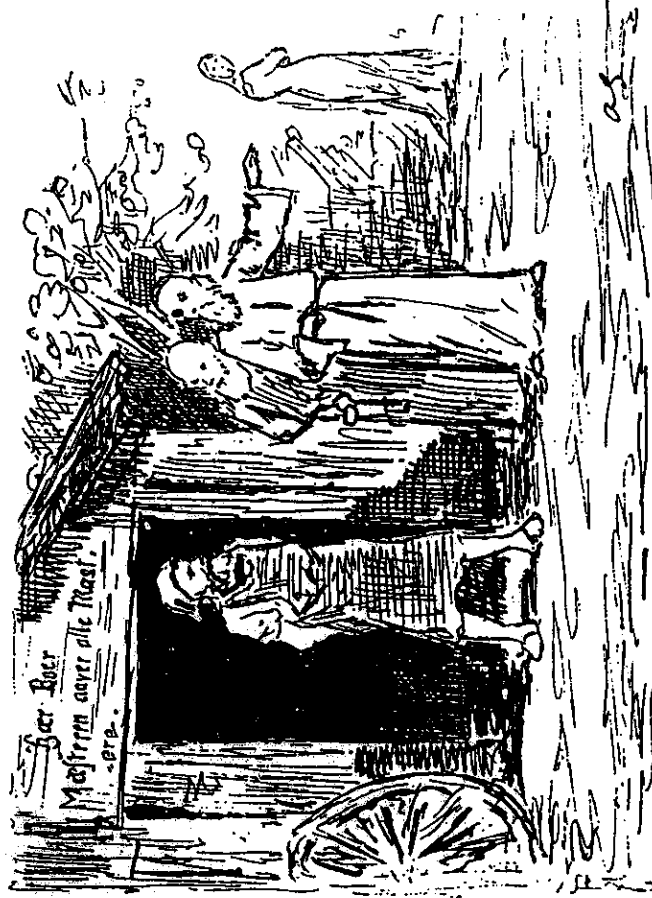
Litt etter kom mor til smeden bort og ba ham komme hjem og ete til middag; hun var gammel og skral, følt kroket i ryggen og rynket i ansiktet, og kunne med nød og neppe gå.

«Legg nå merke til det du ser,» sa Vårherre; han tok kona, la henne i smieavlen og smidde en ung deilig jomfru av henne.

«Jeg sier som jeg har sagt, jeg,» sa smeden, «du er stett ikke noen dårlig smed. Det står over døra mi: Her bor mersteren over alle mestere; men enda sier jeg bent ut: en lærer så lenge en lever,» dermed gikk han fram til gården og åt middag.

Da han vel var kommet tilbake til smia igjen, kom det en mann ridende, som ville ha skodd hesten sin.

«Det skal snart være gjort,» sa smeden; «jeg har nettopp nå lært en ny måte å sko på; den er god å bruke når dagene er korte.» Og så ga han seg til å skjære og bryte så lenge til han fikk av alle hestebena; «for jeg vet ikke hva det skal være til å gå og pusle med ett og ett,» sa han. Bena la han i smieavlen, slik som han hadde sett Vårherre gjorde, la dyktig med kull på, og lot smedguttene dra raskt i belgstrangen. Men så gikk det som en kunne vente: bena brente opp, og smeden måtte betale hesten. Dette syntes han ikke videre om. Men i det samme kom en gammel fattigkjerring gående forbi, og så tenkte han: lykkes

«Jeg sier som jeg har sagt, jeg,» sa smeden, «du er slett ikke noen dårlig smed.»

ikke det ene, så lykkes vel det andre, tok kjerringa og la henne i avlen, og alt hun gråt og ba for livet, så hjalp det ikke: «du skjønner ikke ditt eget beste, så gammel du er,» sa smeden; «nå skal du bli en ung jomfru igjen på et øyeblikk, og enda skal jeg ikke ta så mye som en skilling for sminga.» Det gikk da ikke bedre med kjerringa, stakkar, enn med hestebeina.

«Det var ille gjort det,» sa Vårherre.

«Å, det er vel ikke mange som spør etter henne,» svarte smeden. «Men det er skam av fanden: det er ikke mer enn så han holder det som står skrevet over døra.»

«Ifall du nå kunne få tre ønsker av meg,» sa Vårherre, «hva ville du så ønske deg?»

«Prøv meg,» svarte smeden, «så tør du få vite det.»

Vårherre ga ham da de tre ønskene.

«Så vil jeg først og fremst ønske at den jeg ber klyve opp i

det pæretreet som står her ute ved smieveggen, må bli sittende der til jeg selv ber ham komme ned igjen,» sa smeden; «for det andre vil jeg ønske at den jeg ber sette seg i armstolen som står inne i verkstedet, må bli sittende i den til jeg selv ber ham stå opp igjen; og endelig vil jeg ønske at den jeg ber krype inn i denne ståltrådpungen jeg har i lomma, må bli der inne til jeg selv gir ham lov til å krype ut igjen.»

«Du ønsker som en dårlig mann,» sa St. Peder; «først og fremst burde du ha ønsket deg Guds nåde og vennskap.»

«Jeg torde ikke ta så høyt til, jeg,» sa smeden.

Så sa Vårherre og St. Peder farvel, og gikk videre.

Det led med det skred, og da tiden var omme, kom fanden, slik som det sto i kontrakten, og skulle hente smeden.

«Er du ferdig nå?» sa han, han stakk nesen inn igjennom smiedøren.

«Å, jeg skulle så nødvendig ha slått hode på denne spikeren først,» svarte smeden; «kryp du imens opp i pæretreet og plukk deg en pære å gnage på; du kan være både tørst og sulten etter veien.»

Fanden takket for godt tilbud og krøp opp i treet.

«Ja, når jeg nå tenker vel etter,» sa smeden, «så får jeg slett ikke slått hode på denne spikeren i de første fire årene, for det er pokker til jern så hardt; ned kan du ikke komme i den tiden, men du får sitte og hvile deg så lenge.»

Fanden tagg og ba så tynt som en toskilling at han måtte få lov til å komme ned igjen, men det hjalp ikke. Til sist måtte han da love at han ikke skulle komme igjen før de fire årene var gått, som smeden hadde sagt.

«Ja, så får du komme ned igjen,» sa smeden.

Da nå tiden var ute, kom fanden igjen for å hente smeden. «Nå er du vel ferdig?» sa han; «nå synes jeg du kunne ha slått hode på spikeren.»

«Ja, hode har jeg nok fått på den,» svarte smeden; «men like vel kom du et lite grann for tidlig, for odden har jeg ikke kvest ennå; så hardt jern har jeg aldri smidd før. Mens jeg slår

odd på sømnen, kunne du sette deg i armstolen min og hvile deg, for du er vel trett, kan jeg tenke.»

«Takk som byr,» sa fanden og satte seg i armstolen; men aldri før var han kommet til hvile, så sa smeden igjen at når han tenkte vel etter, så kunne han slett ikke få kvest odden før om fire år. Fanden ba først vakkert om å slippe av stolen, og siden ble han sint og tok til å true; men smeden unnskyldte seg det beste han kunne, og sa at det var jernet som var skyld i det, for det var så pokkers hardt, og trøstet fanden med at han satt så godt og make- lig i armstolen, og om fire år skulle han slippe, akkurat på minuttet. Det var ingen annen råd: fanden måtte love at han ikke skulle hente smeden før de fire årene var omme; og så sa smeden: «Ja, så kan du reise deg igjen,» og fanden avsted det forreste han kunne.

Om fire år kom fanden igjen for å hente smeden.

«Nå er du da ferdig, vet jeg?» sa fanden, han stakk nesen inn gjennom smiedøren.

«Fiks og ferdig,» svarte smeden, «nå kan vi reise når du vil. Men — du,» sa han, «det er én ting jeg har stått her lenge og tenkt jeg ville spørre deg om: er det sant det de forteller, at fanden kan gjøre seg så liten han vil?»

«Jagu er det sant!» svarte fanden.

«Å, så kunne du gjerne gjøre meg den tjenesten å krype inn i denne ståltrådpungen og se etter om den er hel i bunnen,» sa smeden; «jeg er så redd jeg skal miste reisepengene mine.»

«Gjerne det,» sa fanden, han gjorde seg liten og krøp inn i pungen. Men aldri før var fanden inni, så smekket smeden pungen igjen.

«Jo, den er hel og tett allesteds,» sa fanden i pungen.

«Ja, det er bra nok du sier det,» svarte smeden, «men det er bedre å være føre var enn etter snar; jeg vil like så godt sveise leddene litt til, bare for sikkerhets skyld,» sa han, og dermed la han pungen i avlen og gjorde den gloende.

«Å! au!! er du galen! vet du ikke jeg er inni pungen da?» ropte fanden.

Fanden ba først vakkert om å få slippe av stolen, og siden ble han sint og tok til å true.

«Ja, jeg kan ikke hjelpe deg,» sa smeden, «de sier for et gammalt ord: en får smi mens jernet er varmt,» — og så tok han storslegga, la pungen på steet, og dundret løs på den alt han orket.

«Au, au, au!» skrek fanden i pungen; «kjære vene! la meg bare slippe ut, så skal jeg aldri komme igjen mer!»

«Å ja, nå tror jeg nok leddene er tålelig sveiset også,» sa smeden; «så kan du komme ut igjen da.» Dermed lukket han opp pungen, og fanden avsted så fort at han ikke torde se seg tilbake engang.

Men en tid etter falt det smeden inn at han nok hadde stelt seg dumt, da han gjorde seg uvenner med fanden; «for skulle jeg nå ikke komme inn i gudsrike,» tenkte han, «torde det være fare for at jeg kan bli husvill, siden jeg har lagt meg ut med ham som rår over helvete.» Han mente da det var best å forsøke å komme inn enten i helvete eller i himmerike, liksom godt først som sist, så han kunne vite hvordan han hadde det, og så tok han slegga på nakken og ga seg på veien.

Da han nå hadde gått et godt stykke, kom han til korsveien, der nådde han igjen en skreddersvenn, som tøflet avsted med pressejernet i hånden.

«God dag,» sa smeden, «hvor skal du hen?»

«Til himmerike, om jeg kunne komme inn der,» svarte skredderen; «enn du?»

«Å, vi får nok ikke langt følge, vi da,» svarte smeden; «jeg har nå tenkt å prøve i helvete først, jeg, for jeg har litt kjennskap til fanden fra før.»

Så sa de farvel og gikk hver sin vei; men smeden var en sterk, røslig kar, og gikk langt fortere enn skredderen, og så varte det ikke lenge før han sto for porten i helvete. Han lot vakten melde seg og si at det var én utenfor som gjerne ville tale et ord med fanden.

«Gå ut og spør hva det er for én,» sa fanden til vakten, og det gjorde han.

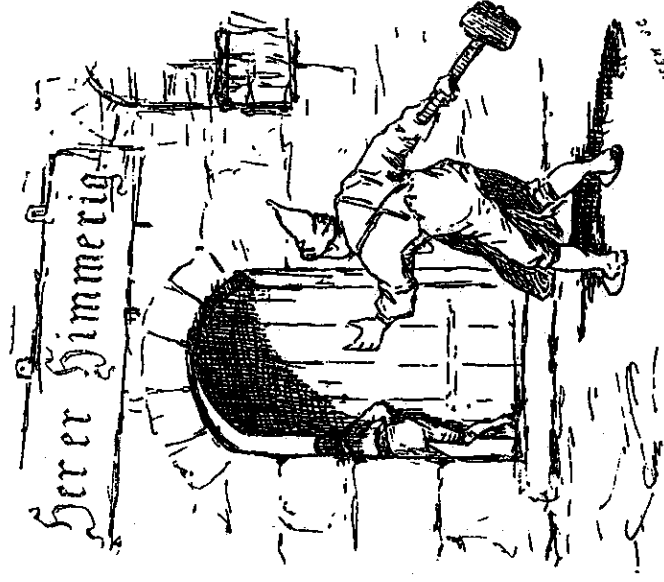
«Hils fanden og si at det er smeden som hadde den pungen han vet nok,» svarte mannen, «og be ham så vakkert at jeg får

slippe inn straks, for først har jeg smidd i dag like til middag, og siden har jeg gått den lange veien.»

Da fanden fikk den meldingen, befalte han vakten å låse igjen alle ni låsene på porten i helvete, «og sett på enda en hengelås til,» sa fanden; «for kommer han inn, gjør han ugreste i hele helvete.»

«Det er ingen berging å få her da,» sa smeden ved seg selv, da han fornam at de stengte porten bedre til; «så får jeg vel prøve i himmerike.» Og dermed snudde han, og gikk tilbake til han nådde kotsveien igjen; der tok han den veien skredderen hadde gått.

Da han nå var sint for den lange veien han hadde gått fram og tilbake til ingen nytte, skrevde han på alt han orket, og nådde porten til himmerike med det samme St. Peder gløttet litt på den, så vidt at den tynne skreddersvennen kunne få klemt seg inn. Smeden var enda en seks syv steg fra porten. «Her er det nok best å skynde seg,» tenkte han, grep slegga og kastet i dørgløtten med det samme skredderen smatt inn. Men slapp han ikke inn av den gløtten, vet jeg ikke hvor han er blitt av.

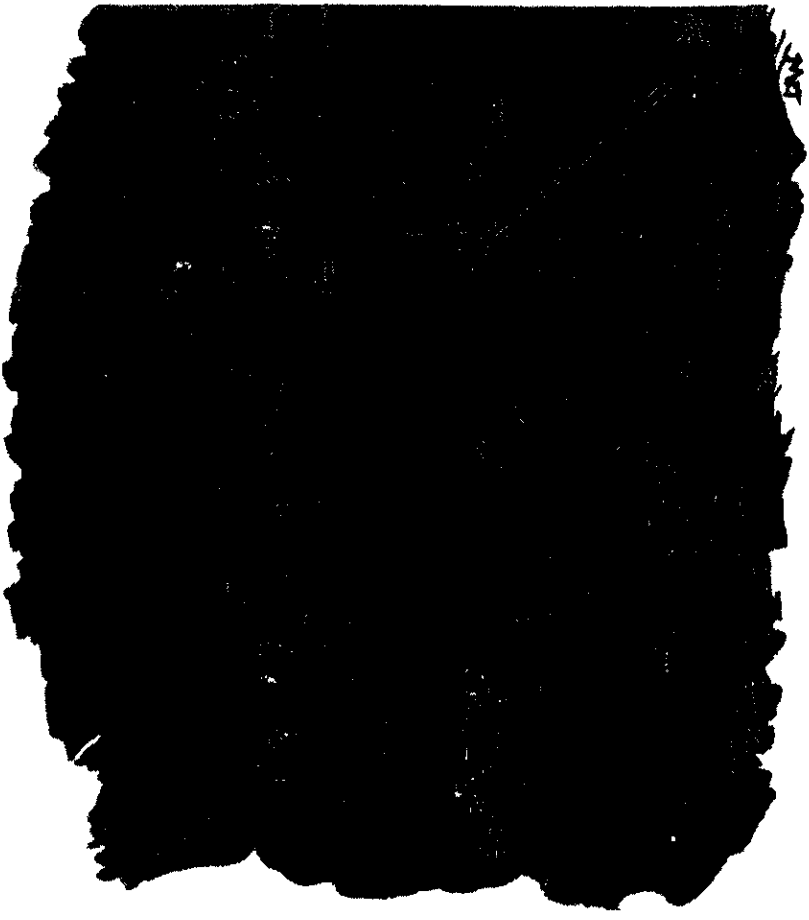
P. Chr. Asbjørnsen og Jørgen Moe
Samlede eventyr · Tredje bind

NORSKE KUNSTNERES

BILLEDUTGAVE

GYLDENDAL NORSK FORLAG

OSLO 1965

Kari Trestakk

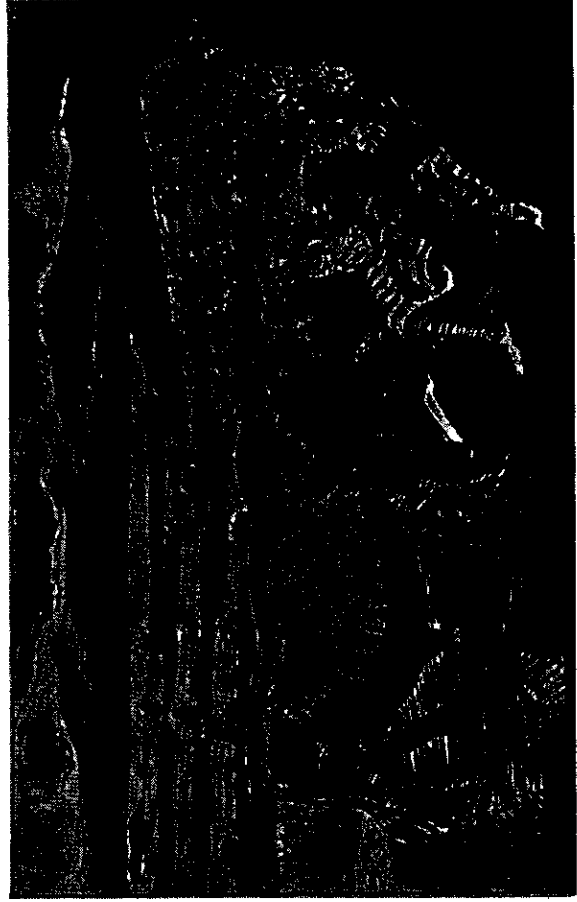
Det var engang en konge som var blitt enkemann. Etter dronningen sin hadde han en datter, som var så snill og så vakker at ingen kunne være snillere og vakrere. Han gikk lenge og sørget over dronningen, som han hadde holdt meget av, men til sist ble han lei av å leve enslig, og giftet seg igjen med en enkedronning, som også hadde en datter; men hennes datter var like så stygg og slem, som den andre var snill og vakker. Stemoren og datteren hennes var avindsyke på kongsdatteren, for det hun var

Tegninger av Dagfin Werenskiöld.

så deilig; men så lenge som kongen var hjemme, torde de ikke gjøre henne noe, for han holdt meget av henne.

Om en stund fikk kongen krig med en annen konge og dro ut i leding; da trodde dronningen hun kunne gjøre hva hun ville, og så både sultet og slo hun kongsdatteren, og var etter henne i hver krok. Til sist syntes hun all ting var for godt for henne, og så satte hun henne til å gjæte. Hun gikk da med buskapen og gjætte i skogen og på fjellet. Mat fikk hun lite eller ingenting av; blek og mager ble hun, og nesten alltid gråt hun og var sørgmodig.

I buskapen var det en stor blå stut, som støtt holdt seg så fin og blank, og den kom ofte bort til kongsdatteren og lot henne kjæle seg. En gang som hun satt og gråt og var utav det igjen, kom stuten bort til henne og spurte hvorfor hun var så sørgmodig. Hun svarte ingenting, men ble ved å gråte. «Ja,» sa stuten, «jeg vet det nok, enda du ikke vil si det; du gråter for det dronningen er slem mot deg, og fordi hun vil sulte deg i hjel. Men mat har

«Ja, jeg vet det nok, enda du ikke vil si det,» sa stuten.

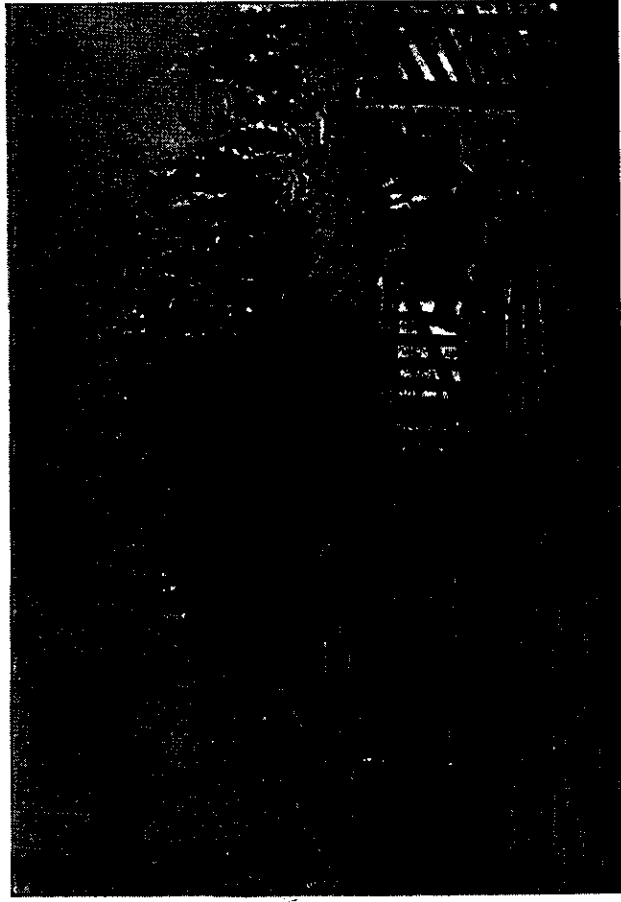
du ikke nødig å sørge for; i det venstre øret mitt ligger det en duk, og når du tar og brer ut den, kan du få så mange retter du vil.» Det gjorde hun, hun tok duken og bredde den ut på gulvet, og så disket den opp med de fineste retter noen kunne ønske seg; det var både vin og mjød og søtkake. Hun kom nå snart i hold igjen og ble så rød og rund og hvit at dronningen og den tørrskranglete datter hennes ble både blå og bleke av sinne over det. Dronningen kunne slett ikke skjønne hvordan stedatteren kunne komme til å se så godt ut på så dårlig kost; så sa hun til en terne, at hun skulle gå etter henne i skogen, og passe på og se hvordan det hang i hop, for hun trodde at noen av tjenestefolkene ga henne mat. Jenta gikk da etter i skogen og passet på, og så fikk hun se kongsdatteren tok duken ut av øret på den blå stuten og bredde den ut, så disket duken opp med de gildeste retter, som kongsdatteren gjorde seg til gode med. Det gikk jenta hjem og sa til dronningen.

Nå kom kongen hjem, og hadde vunnet over den andre kongen, som han hadde vært i krig med; det ble stor glede over hele slottet, og ingen var gladere enn kongens datter. Men dronningen la seg syk og ga doktoren mange penger, forat han skulle si hun ikke kunne bli frisk igjen, uten at hun fikk kjøtt av den blå stuten å ete. Både kongsdatteren og folkene spurte doktoren, om ikke noe annet kunne hjelpe, og ba for stuten, for alle holdt av den, og de sa at det fantes ikke make til stut i hele riket; men nei, den måtte slaktes og den skulle slaktes, det var ingen annen råd. Da kongsdatteren hørte det, ble hun ille ved og gikk ned i fjøset til stuten. Den sto der også og hang med hodet, og så så sørgmodig ut, at hun skar i å gråte.

«Hva gråter du for?» sa stuten.

Så sa hun at kongen var kommet hjem igjen, og at dronningen hadde lagt seg syk, og at hun hadde fått doktoren til å si at hun ikke kunne bli frisk, dersom hun ikke fikk kjøtt av den blå stuten, og nå skulle han slaktes.

«Får de først livet av meg, så dreper de snart deg og,» sa stuten; «vil du som jeg, så reiser vi vår vei i natt.»

Om kvelden, da alle de andre hadde lagt seg, stiltret kongsdatteren seg ned i fjøset til stuten; så tok han henne på ryggen og fór av gårde det forteste han kunne.

Ja, kongsdatteren syntes nok det var vondt å reise fra far sin; men det var enda verre å være i hus med dronningen, og så lovte hun stuten at hun skulle komme.

Om kvelden, da alle de andre hadde lagt seg, stiltret kongsdatteren seg ned i fjøset til stuten; så tok han henne på ryggen og fór avgårde det forteste han kunne. Da nå folkene kom opp i otta neste dagen og skulle slakte stuten, var den vekk, og da kongen kom opp og spurte etter datteren, var hun også borte. Han sendte bud på alle kanter for å lete etter dem, og lyste etter dem fra kirkebakken, men det var ingen som hadde sett noe til dem.

Imens fór stuten gjennom mange land med kongsdatteren på ryggen, og så kom de til en stor kobberskog; trær og grener og blad og blomster og all ting var av kobber.

Men før de reiste inn i skogen, sa stuten til kongsdatteren:

«Når vi nå kommer inn i skogen, må du ta deg vel i akt, så du ikke rører et blad av den engang, eller er det ute både med meg og deg, for her bor et troll med tre hoder, som eier den.»

Nei kors, hun skulle ta seg vel i vare og ikke røre noe.

Hun var så forsiktig og bøyde seg til side for grenene og skjøyv dem bort med hendene; men det var så trangskoget at det nesten ikke var råd å komme fram, og hvordan hun stelte seg, kom hun likevel til å rive av et blad, som hun fikk i hånden.

«Au, au, hva gjorde du nå?» sa stuten; «nå gjelder det å slåss på liv og død. Men gjem bare bladet vel.»

Straks etter var de ved enden av skogen, og da kom det et troll farendes med tre hoder.

«Hvem er det som rører min skog?» sa trollet.

«Den er likeså mye min som din,» sa stuten.

«Det skal vi nappes om,» skrek trollet.

«Kan så det,» sa stuten.

Så rente de i hop og sloss, og stuten den stanget og spente av alle livsens krefter, men trollet slo like godt, og det varte hele dagen før stuten fikk ende på det, og da var han så full av sår og så ussel at han nesten ikke orket gå. Så måtte de hvile over en dag; og så sa stuten til kongsdatteren, at hun skulle ta det smuringshornet som hang ved beltet til trollet, og smøre ham med. Da kom han seg, og dagen etter ruslet de avsted igjen.

De reiste nå i mange, mange dager, og så kom de langt om lenge til en sølvskog; trær og grener og blad og blomster og all ting var av sølv.

Før stuten gikk inn i den, sa han til kongsdatteren: «Når vi nå kommer inn i denne skogen, må du for guds skyld ta deg vel i akt; du må slett ikke røre ved noen ting, og ikke rive av så mye som et blad, for ellers er det ute både med deg og med meg; det er et troll med seks hoder som eier den, og *det* tror jeg snaut jeg kan rå med.»

«Nei,» sa kongsdatteren, «jeg skal nok akte meg, og ikke røre ved det du ikke vil jeg skal røre.»

Men da de kom inn i skogen, var den så tett og så trang at de

«Det skal vi nappes om,» skrek trollet.

dette trollet har seks hoder og er dobbelt så gjem det vel.»
 Rett som det var, så kom trollet. «Hvem er det som rører min skog?» sa det.

«Den er likså mye min som din,» sa stuten.

«Det skal vi nappes om,» skrek trollet.

«Kan så det,» sa stuten — og røk på trollet, og stanget ut øynene på det og kjørte hornene tvers igjennom det, så tarmene rant ut, men det slo like godt, og det varte i tre samfulle dager før stuten fikk livet av det. Men da var han også så ussel og oppgitt, at han med nød og neppe kunne røre seg, og så full med sår at blodet rant. Så sa han til kongsdatteren, at hun skulle ta smuringshornet som hang ved beltet til trollet og smøre ham med. Det gjorde hun, og så kom han seg; med de måtte ligge over og hvile en uke, før han orket å gå lenger.

Endelig ga de seg på veien igjen; men stuten var skrøpelig ennå, og det gikk ikke fort i førstningen. Kongsdatteren ville spare stuten, og sa at hun var så ung og lett på foten, hun kunne

gjærne gå; men det fikk hun slett ikke lov til; hun måtte sette seg opp på ryggen hans igjen.

Så reiste de i lang tid gjennom mange land, og kongsdatteren visste slett ikke hvor det bar hen, men langt om lenge kom de til en gullskog; den var så gild at gullet dryppet av den, og trær og grener og blomster og blad var av bare gull.

Her gikk det like ens som i kobberskogen og sølvskogen. Stuten sa til kongsdatteren at hun slett ikke på noen måte måtte røre ved den, for det var et troll med ni hoder som eide skogen; det var mye større og sterkere enn begge de andre tilsammen, og stuten trodde slett ikke at han kunne rå med det. Nei, hun skulle nok passe seg og ikke røre ved skogen, det kunne han nok vite. Men da de kom inn i den, så var den enda tettere enn sølvs-skogen, og dess lenger de kom, dess verre ble det; skogen ble tettere og tettere og trangere og trangere, og til sist syntes hun de ikke på noe sett og vis kunne komme fram; hun var så redd for å rive av noe, at hun satt og snudde og bøyd seg både hit og dit for kvistene og skjøv dem bort fremfor seg med hendene; men alt i ett slo de henne i øynene, så hun ikke kunne se hvor de grep henne, og før hun visste av det, hadde hun et gulleple i hånden. Hun var så hjertelig redd at hun gråt, og ville kaste det igjen; men stuten sa hun skulle ikke, men gjemme det vel, og trøstet henne så godt han kunne; men han trodde det ble et hardt basketak, og han tvilte på det ville gå godt.

Rett som det var, så kom trollet med ni hoder; det var så fælt at kongsdatteren nesten ikke torde se på det.

«Hvem er det som rører min skog?» skrek det.

«Den er likså mye min som din,» sa stuten.

«Det skal vi nappes om,» skrek trollet.

«Kan så det,» sa stuten.

Og så rente de i hop og sloss, og det var så fælt å se på, at kongsdatteren var nære på å dåne. Stuten stanget ut øynene på trollet, og kjørte hornene tvers igjennom det, så innvollene veltet ut; men trollet slo like godt, for når stuten fikk stanget i hjel ett hode, blåste de andre liv i det igjen, og det varte en hel uke, før

han var i stand til å ta livet av det. Men da var stuten så ussel og skrøpelig at han ikke kunne røre seg. Sår hadde han over det hele; han kunne ikke engang si så mye som at kongsdatteren skulle ta smurningshornet til trollet og smøre ham med. Men hun gjorde det likevel, og da kom han seg også; men de måtte ligge over og hvile i tre uker, før han var god for å gå videre.

Da reiste de så smått avsted, for stuten sa at de skulle litt lenger fram, og så kom de over mange store åser med tykk skog. Dette varte nå en stund, så kom de opp på fjellet.

«Ser du noe?» spurte stuten.

«Nei, jeg ser ikke annet enn himmelen og ville fjellet,» sa kongsdatteren.

Da de kom litt høyere opp, ble fjellet slettere, så de kunne se videre omkring seg.

«Ser du noe nå?» sa stuten.

«Ja, jeg ser et lite slott langt, langt borte,» sa kongsdatteren.

«Det er nok ikke så lite enda,» sa stuten.

Langt om lenge kom de til en stor haug, hvor det var en tverr-bratt bergvegg.

«Ser du noe nå?» sa stuten.

«Ja, nå ser jeg slottet tett ved, nå er det mye, mye større,» sa kongsdatteren.

«Dit skal du,» sa stuten; «straks nedenfor slottet er det et grisehus, og der skal du være. Når du kommer dit, finner du en trestakk; den skal du ta på deg, og gå fram til slottet, og si du heter Kari Trestakk, og be om tjeneste. Men nå skal du ta den vesle kniven din og skjære hodet av meg med; så skal du flå meg og rulle i hop huden, og legge den under bergveggen der, og inne i huden skal du legge kobberbladet og sølvbladet og gulleplet. Borte ved berget står det en kjepp; når du vil meg noe, så banker du bare på bergveggen der med den.»

I førstningen ville hun ikke; men stuten sa at det var den eneste takken han ville ha for det han hadde gjort for henne, og så kunne hun ikke annet. Hun syntes det var så inderlig vondt, men hun trålet og skar med kniven på det store dyret til hun fikk

av hodet og huden, så la hun den sammen borte under bergveggen, og la kobberbladet og sølvbladet og gulleplet inn i den.

Da hun hadde gjort det, så gikk hun bortover til grisehuset; men alt som hun gikk, gråt hun og var rent utav det. Der tok hun trestakken på seg, og så gikk hun fram til kongsgården; da hun kom inn på kjøkkenet, ba hun om tjeneste, og sa at hun hette Kari Trestakk. Ja, sa kokka, det kunne hun nok få, hun kunne få lov til å være der og vaske opp, for den som hadde gjort det før hadde nyss gått sin vei; «men når du blir lei av å være her, så stryker du vel din kos, du også,» sa hun. Nei, det skulle hun slett ikke.

Hun var både flink og snar til å vaske opp. Om søndagen skulle det komme fremmede til kongsgården. Så ba Kari om å få lov til å gå med vaskevann til prinsen; men de andre lo av henne og sa:

«Hva vil du der? Tror du prinsen vil vite noe av deg, som ser slik ut?»

Hun ga seg ikke hun, men holdt ved å be, og endelig fikk hun da lov.

Da hun gikk oppover trappene, ramlet det i trestakken, så prinsen kom ut og spurte: «Hva er du for en?»

«Jeg skulle nok bære vaskevann til Dere jeg,» sa Kari.

«Tror du jeg vil ha det vaskevannet du bærer?» sa prinsen, og slo vannet over henne.

Med det måtte hun gå; men så ba hun om lov til å gå til kirken; det fikk hun også, for kirken lå tett ved. Men først gikk hun bort til berget og banket på med kjeppen som sto der, slik som stuten hadde sagt. Straks kom det ut en mann og spurte hva hun ville. Kongsdatteren sa at nå hadde hun fått lov til å gå i kirke og høre presten, men hun hadde ingen klær å ha på seg. Så kom han med en kjole til henne, den var så blank som kobberskogen, og hest og sål fikk hun også. Da hun kom til kirken, var hun så vakker og gild, at alle undres på hvem hun var, og nesten ingen hørte etter det presten sa, for de så for mye på henne; prinsen selv likte henne så godt, at han ikke kunne få øynene fra henne et øyeblikk.

I det samme hun gikk ut av kirken, sprang prinsen etter og dro kirkedøren til etter henne, og så fikk han den ene hansen hennes i hånden. Da hun gikk bort og satte seg på hesten, kom prinsen etter igjen, og spurte hvor hun var fra.

«Jeg er fra Vaskeland,» sa Kari; og da prinsen tok fram hansen og ville gi henne den igjen, sa hun:

«Lyst fore og mørkt bak,
så prinsen ikke ser hvor jeg ri'r hen i dag!»

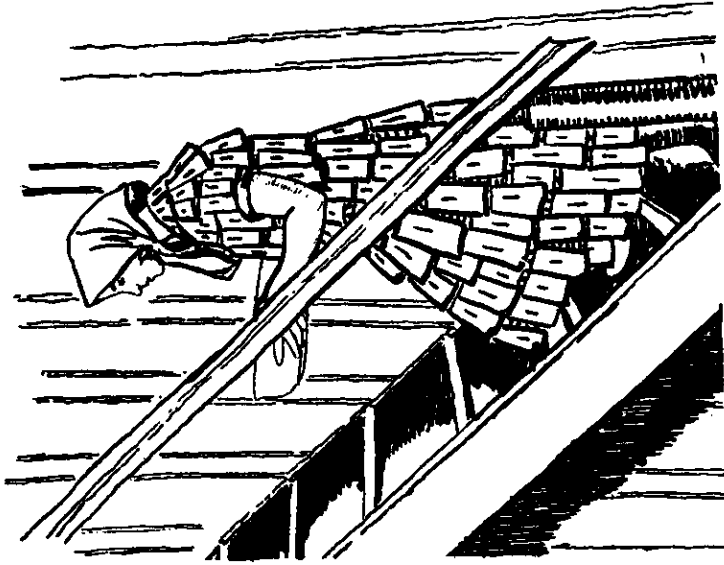
Prinsen hadde aldri sett maken til hanske, og han fór både vidt og bredt og spurte etter det landet den stolte damen som reiste fra hansen sin, hadde sagt hun var fra, men det var ingen som kunne si ham hvor det lå.

Om søndagen skulle én gå opp til prinsen med håndkle.

«Å, får jeg lov til å gå opp med det,» sa Kari.

«Hva skal det være till!» sa de andre som var i kjøkkenet; «du så jo hvordan det gikk sist.»

Kari ga seg ikke, men holdt ved å be til hun fikk lov, og så løp hun oppover trappe, så det ramlet i trestakken. Prinsen fór ut, og da han

Da hun gikk oppover trappene, ramlet det i trestakken, så prinsen kom ut og spurte: «Hva er du for en?»

fikk se det var Kari, rev han til seg håndkleet og kastet det like i synet på henne.

«Pakk deg nå, ditt stygge troll!» sa han; «tror du jeg vil ha et håndkle som du har tatt i med de svarte fingrene dine?»

Siden reiste prinsen til kirke, og Kari ba også om å få gå dit. De spurte hva hun ville til kirke etter, hun som ikke hadde noe annet å ha på seg enn den trestakken, og som var så svart og fæl. Men Kari sa hun syntes at presten var slik en gild mann til å preke; hun hadde så godt av det han sa, og så fikk hun da lov til sist. Hun gikk til berget og banket på, og så kom mannen ut og ga henne en kjole som var mye gildere enn den første; den var utsydd med sølv overalt, og det skinte av den liksom av sølvskogen, og en grusk hest med sølvbrodert dekken og sølvbiksel fikk hun også.

Da kongsdatteren kom til kirken, sto kirkefolket utenfor på bakken ennå; alle så undres de på hva hun var for en, og prinsen var straks på ferde og kom og ville holde hesten for henne mens hun steg av. Men hun sprang av og sa at det hadde han ikke nødig, for hesten var så vel temmet at den sto stille når hun sa det, og kom når hun ropte på den. Så gikk de alle sammen i kirken; men det var nesten ingen som hørte etter det presten sa, for de så for mye på henne, og prinsen ble enda mer inntatt i henne enn forrige gang. Da prekenen var slutt, og hun gikk ut av kirken og skulle sette seg på hesten, kom prinsen igjen og spurte hvor hun var fra.

«Jeg er fra Håndkleland,» sa kongsdatteren, og i det samme slapp hun ned ridepiskan sin; da så prinsen bukket og skulle ta den opp, sa hun:

«Lyst fore og mørkt bak,
så prinsen ikke ser hvor jeg ri'r hen i dag!»

Borte var hun igjen, og prinsen kunne ikke vite hvor hun var blitt av; han fór både vidt og bredt og spurte etter det landet som hun hadde sagt hun var fra; men det var ingen som kunne si ham hvor det lå, og prinsen måtte da slå seg til tåls igjen.

Om søndagen skulle én gå opp til prinsen med en kam; Kari

Prinsen var straks på ferde og kom og ville holde hesten for henne.

ba om å få lov til å gå med den, men de andre minnet henne om hvordan det hadde gått sist, og skjente på henne for det hun ville vise seg for prinsen, så svart og fæl som hun var i trestakken sin; men hun holdt ikke opp å be, før de lot henne gå opp til prinsen med kammen. Da hun kom ramlende oppover trappene igjen, fór prinsen ut, tok kammen og kastet den etter henne, og ba hun bare skulle pakke seg.

Siden reiste prinsen til kirken, og Kari ba også om lov; de spurte igjen hva hun skulle der, hun som var så fæl og svart, og som ikke hadde klær så hun kunne vise seg blant folk; prinsen eller noen annen kunne gjerne få se henne, sa de, så ble både hun og de ulykkelige; men Kari sa at de hadde nok annet å se etter, og hun holdt ikke opp å be, før hun fikk lov til å gå.

Nå gikk det like ens som begge de andre gangene; hun gikk bort til berget og banket på med kjeppen, og så kom mannen ut

og ga henne en kjole som var enda mye gildere enn de andre; den var nesten av bare gull og edelstener, og en gjev hest med gullsydd dekken og gullbiksel fikk hun også.

Da kongsdatteren kom til kirken, sto presten og almuen på bakken ennå, og ventet på henne. Prinsen kom løpende og ville holde hesten, men hun sprang av og sa: «Nei takk, det trengs ikke, min hest er så vel temmet at den står still når jeg sier det.» Så skyndte de seg i kirken alle sammen, og presten på prekestolen; men ingen hørte etter det han sa, for de så for mye på henne, og undres på hvor hun var fra, og prinsen var enda mer forelsket enn begge de andre gangene; han sanset ikke noen ting, men så bare på henne.

Da prekenen var ute, og kongsdatteren skulle gå ut av kirken, hadde prinsen slått ut en kvartel råttjære i kirkesvalen, for å komme til å hjelpe henne over. Men hun brydde seg ikke om det, satte foten midt ute i tjæren og sprang over; så ble den ene gullskoen sittende igjen, og da hun hadde satt seg på hesten, kom prinsen farende ut av kirken og spurte hvor hun var fra. «Fra Kammeland,» sa Kari. Men da prinsen ville rekke henne gullskoen, sa hun:

«Lyst fore og mørkt bak,
så prinsen ikke ser hvor jeg ri'r hen i dag!»

Prinsen kunne da ikke vite hvor det var blitt av henne denne gangen heller, og så fór han i langsommelig tid omkring i verden og spurte etter Kammeland; men da ingen kunne si ham hvor det var, lot han kunnngjøre at den som kunne passe gullskoen, ville han gifte seg med. Det kom da sammen både vakre og stygge fra alle kanter; men det var ingen som hadde så liten fot at hun kunne få på gullskoen. Langt om lenge kom den slemme storemoren til Kari Trestakk med datteren sin også, og henne passet skoen til; men stygg var hun, og så lei så hun ut, at prinsen nødig gjorde det han hadde lovt. Likevel ble det laget til bryllups, og hun ble pyntet til brud, men da de red til kirken, så satt det en liten fugl i et tre og sang: